

Klasične demonstracije, političko gibanje ili novi društveni pokret?

Dražen Lalić

*Svijest dolazi na svijet s pobunom
(Albert Camus)*

**Ovim tekstom nastojim pridonijeti
odgovorima na tri važna pitanja:
Zašto su prosvjedi izbili? Kakva im
je bila priroda? Zašto su prosvjedi
krajem ožujka i početkom travnja
opali, a potom i sasvim prestali?**

U Hrvatskoj odavno nije bilo tako čestih prosvjeda različitih skupina građana kao u veljači, ožujku i travnju 2011.¹ Mislim poglavito na razmjerno masovne prosvjede u veljači i ožujku² na ulicama i trgovima Zagreba te, u mnogo manjoj mjeri, još nekih gradova. Nazivam ih protuvladinim i *facebook* prosvjedima. Posljednji je naziv djelomice neosnovan zato što su se u tu kolektivnu akciju uključili, osim većinom mladih korisnika virtualne mreže *facebook*, i drugi građani različite životne dobi, te što "sustav veze" kojim su razglašavani termini, mjesta i drugi elementi prosvjeda nije bio ograničen samo na *facebook*, nego je uključivao i druge oblike neposrednoga i medijskog komuniciranja.

Prosvjedi su začeti u građanskoj inicijativi "Stegnite vi svoj remen, bando lopovska", koja je izazvala velik interes na *facebooku*, ali se 5. prosinca 2008. na prosvjedima u Zagrebu okupilo samo nekoliko stotina ljudi. Ovogodišnji su prosvjedi počeli kad je Ivan Pernar, dvadesetpetogodišnji medicinski tehničar i student komunikacijskoga menadžmenta, s dvoje istomišljenika sredinom veljače javno izrazio revolt zbog zabrane političkih skupova na Markovu trgu, ali i zbog politike Vlade uopće. Uslijedila su brojnija okupljanja korisnika *facebooka*. Oni su se 26. veljače pridružili prosvjedu branitelja na Jelačićevu trgu na kojemu se okupilo oko 15.000 ljudi, a koji je održan zbog uhićenja vukovarskog branitelja Tihomira Purde u BiH. Tijekom tog skupa u Radićevoj ulici sukobili su se prosvjednici, uglavnom

Dražen Lalić, izvanredni profesor političke komunikacije i sociologije hrvatskog društva na Fakultetu političkih znanosti. E-pošta: drazen.lalic@gmail.hr

ekstremni navijači Dinama i *skinheads*, s policijom, pa je 25 osoba bilo ozlijeđeno, a 60 uhićeno. Posljednjeg dana veljače održane su razmjerno masovne i napete ulične demonstracije u kojima je sudjelovalo nekoliko tisuća građana, većinom mladih prosvjednika, koji su zahtijevali raspisivanje prijevremenih izbora. U ožujku su se prosvjedi nastavili u Zagrebu, te proširili na Varaždin, Osijek i drugdje. Od druge polovice ožujka Pernar i drugi inicijatori prosvjeda gube utjecaj, pa do okončanja 7. travnja – kad su *facebook* prosvjednici posljednji put bili na zagrebačkim ulicama zajedno s aktivistima Zelene akcije i Prava na grad kako bi demonstrirali protiv otvaranja kompleksa "Cvjetno" – demonstracije uglavnom predvode radikalni desni i lijevi aktivisti.

Ova se analiza zasniva na tri spoznajne osnove: (1) izravnom promatranju demonstracija u Zagrebu, jer sam sudjelovao na pet od 18 prosvjeda, od kojih su četiri bila *facebook* prosvjedi, a jedan je bio skup branitelja u koji su se uključili korisnici te mreže; (2) praćenju raznovrsne građe o prosvjedima – novinskih napisa i drugih medijskih izvješća, izjava političara, rezultata istraživanja javnog mnijenja i dr.; (3) analizi stranih i hrvatskih sociologa, politologa i drugih znanstvenika. Ovim tekstom nastojim pridonijeti odgovorima na tri važna pitanja: Zašto su prosvjedi izbili? Kakva im je bila priroda? Zašto su prosvjedi krajem ožujka i početkom travnja opali, a potom i sasvim prestali?

Zašto su ulični prosvjedi izbili?

Ulični prosvjedi bili su posebno uočljiv i važan oblik, svojevrsan "vrh ledenog brijega", izražavanja općega socijalnog nezadovoljstva. To su razotkrili rezultati niza vjerodostojnih istraživanja javnog mnijenja koja su provedena u veljači i ožujku. Prema anketi CRObarometra, koju je Ipsos Puls proveo od 1. do 15. veljače na uzorku od 948 građana, čak 83 posto ispitanika smatralo da se zemlja kreće u pogrešnom smjeru, a 74 posto uglavnom nije odobravalu odluke i poteze Vlade. Prosvjedi su, s jedne strane, bili uvjetovani raznovrsnim i međusobno povezanim obilježjima društvenog konteksta u Hrvatskoj u prvim mjesecima 2011, a s druge su strane utjecali na njega. Taj kontekst ima međunarodnu, te domaću ekonomsku, socijalnu i političku razinu.

Prosvjedi su djelomice bili potaknuti eskalacijom političkoga i socijalnog bunta, s nekim obilježjima revolucije, u Tunisu, Egiptu i drugim zemljama Bliskoga istoka. Jedan je grafit na zagrebačkom Trnju simbolično poručivao "Danas Tunis, sutra Hrvatska". Sličnosti su bile uočljive u nekim elementima oblika bunta – primjerice, korištenje *facebooka* i druge suvremene tehnologije – ali su okolnosti i sadržaji prosvjeda bili bitno različiti (Elliott, 2011). Ekonomsku razinu posebno određuje recesija nacionalnog gospodarstva koja traje već deset kvartala, a prisutna je i nakon što je u većini drugih zemalja prevladana. Zbog nje je pogoršano i otprije loše stanje gospodarstva, te je znatno povećan broj tvrtki koje su propale ili ih čeka stečaj. Samo šestina od čak 1.203.564 umirovljenika zaslužila je punu mirovinu, što jako opterećuje državni proračun. Korupcija je prouzrokovala goleme štete; samo zlouporabe javnih službi otkrivene 2009. oštetile su, prema procjeni Sudačke mreže, državu za 1,7 milijardi kuna.³ Za socijalnu je razinu posebno važan vrlo velik broj – gotovo 410.000 – nezaposlenih i onih koji ne primaju plaću

premda rade, te drugi oblici osiromašenja mnogih građana. Životni standard većine građana nastavio je opadati, a kolektivni osjećaj besperspektivnosti kod mladih i drugih građana u posljednje dvije godine manifestne krize dodatno je proširen. Politička razina konteksta osobito je važna. Najviše je određena teškom krizom načina vladanja i funkcioniranja političkih aktera u Hrvatskoj. Ona se ne izražava samo u gubitku legitimnosti vlasti desnog centra, nego i u gubljenju povjerenja većine građana u političare, stranke i političke institucije. U javnosti se politički akteri, posebno vladajući, pretežno shvaćaju kao nemeritorni, nemoralni i koruptni. Državna je vlast na sve učestalije signale da je velik dio javnosti ne podržava uglavnom reagirala poricanjem i ignoriranjem. To je izazvalo kritičke ocjene: "Za premijerskog mandata Jadranke Kosor opipljivi rezultati gubljenja legitimnosti ove vlasti toliko su se gomilali da su ih mogli ignorirati samo vlastohlepni autoritarni političari i autistični birokrati koji ih okružuju i uvjeravaju da ih narod zapravo voli" (Kasapović, 2011).

Kad su ulične demonstracije izbile, vladajući su političari, uz "rutinske" poruke da su prosvjedi sastavni dio demokracije, nastojali prikazati *facebook* demonstracije kao ekstremističke i izolirane događaje. Na sastanku županijskih vodstava HDZ-a 5. ožujka ocijenjeno je da su ulični prosvjednici "anarhisti i euroskeptici bez podrške javnosti". Slično su na kritičke ocjene svoga djelovanja reagirali i čelnici nekih velikih oporbenih stranaka, ponajprije SDP-a, kojemu su prosvjednici 3. ožujka zapalili stranačku zastavu. Predsjednik SDP-a Zoran Milanović u Trećem dnevniku HTV-a izjavio je: "U ovom trenutku ne razumijem što se događa... Ni iz čega se nije moglo iščitati da će doći pred SDP i paliti zastave". Dvije velike političke grupacije, HDZ i savezničke stranke i SDP i Savez za promjene, imaju različita stajališta o izborima: vodeći ljudi vladajuće koalicije u prvim mjesecima 2011. govorili su da se izbori trebaju održati u ustavnom roku i nakon referendumu za priključenje zemlje EU, a čelnici oporbe

Socijalno i moralno uvjetovano nezadovoljstvo izbilo je zato što je u svijesti mnogih pojedinaca i skupina prijedena granica prihvatljivosti stanja u politici i društvu

da građani trebaju najprije izaći na birališta, i to što ranije, a tek potom na referendum. Ulični su prosvjedi doveli do dodatne politizacije strateški važnog pitanja načina i *timinga* priključenja Hrvatske Uniji.

Na zahtjeve prosvjednika i mnogih građana da se hitno raspišu izbori kao uvjet rješavanja teške ekonomske i društvene krize koja je pretežno uzrokovana unutarnjim čimbenicima, vlast je ponudila vanjski način rješavanja problema. Za vrijeme prosvjeda Jadranka Kosor i njezini suradnici opetovali su kako je prioritet Vlade završetak pregovora s EU-om koji izbori mogu ugroziti. Zbog toga neutemeljenog stava – i neke su druge postkomunističke zemlje održale izbore u jeku pristupnih prego-

vora – prijete nemale političke opasnosti, među kojima i mogućnost da mnogi vlašću nezadovoljni građani koji su doskora podržavali europsku integraciju Hrvatske postanu euroskeptici. Ulični prosvjedi djelovali su i u suprotnom smjeru: bjelodano su mijenjali društveni kontekst, posebno njegovu političku razinu. To se ponajprije izrazilo u snaženju zahtjeva za raspisivanjem prijevremenih izbora. Porastao je i interes mnogih građana za djelovanje političkih aktera i politička zbivanja. Sve je to proširilo prostor za pojavu novih ili snaženje utjecaja nekih postojećih aktera.

Retorika na prosvjednim skupovima nije bila valjano sadržajno artikulirana i nije uspjela jasno profilirati konkretne političke zahtjeve

Oslanjajući se na analize Josipa Županova, ocjenjujem da je izbijanje nezadovoljstva građana Hrvatske početkom 2011. određeno kako "moralnom" tako i "socijalnom bombom". Opet se potvrđuje, a slično se zbilo krajem 1999. i početkom 2000, opravdanost Županovljeva upozorenja kako do nemira može doći zato što "ničim legitimirano bogaćenje, koje većina naroda smatra pljačkom i grabežom, izaziva moralni revolt, jer to znači kršenje i razaranje moralnih načela zajednice" (1995:108). No za sadašnju specifičnu političku i društvenu situaciju ne vrijedi njegova ocjena da je socijalna bomba "opća predrasuda" u koju vjeruje "mali" čovjek. Uz moralnu bombu i u sinergiji s njom "eksplozira" i socijalna bomba, premda ta eksplozija još nije punog intenziteta. Županov je ustanovio da rasprava u javnosti o posljednjoj "bombi" ima slijedeća osnovna obilježja: "Razgovori o socijalnoj bombi obično se vrte oko ovih pitanja: kada će bomba eksplodirati; zašto još nije eksplodirala, koje su granice snošljivosti, nakon kojih mora nastupiti eksplozija? I, napokon, otrežnjujuće pitanje: postoje li uopće te granice?" (110).

Socijalno i moralno uvjetovano nezadovoljstvo izbio je 2011. u obliku različitih prosvjeda upravo zato što je u svijesti mnogih pojedinaca i skupina prijedena granica prihvatljivosti stanja u politici i društvu. To ponajviše znači neprihvatanje vladajućih i drugih političkih aktera koji su svojim djelovanjem stvorili to stanje ili nisu uspjeli utjecati na njegovo prevladavanje. Ideju o prijedenoj granici kao ključnom elementu socijalnog bunta iznio je Albert Camus u *Pobunjenom čovjeku*. Prema Camusu, pobunjeni je čovjek onaj koji kaže "ne" i mijenja svoje dotadašnje poslušno ponašanje, i to zato što je prijedena neka granica; od trenutka kad progovori, makar izražavao i "ne", čovjek priziva neku vrijednost, odnosno govori "da" (1971: 17-18). Granica koja je kod nas prijedena ne odnosi se samo na osujećena očekivanja, što je za Županova istoznačnica za relativnu deprivaciju, nego na tegobno ekonomsko i svekoliko društveno stanje koje neke skupine, ponajprije nezaposleni i drugi "gubitnici tranzicije" te mladi iz srednjega i nižeg sloja koji žive u velikim gradovima, kolektivno doživljavaju kao stanje lišeno osnova za

broj 6 - lipanj 2011.

očekivanje boljega i perspektivnijeg života. Mnogi građani Zagreba i ostalih gradova prosvjedovali su upravo zato što, prema njihovoj mišljenju, nema drugog načina da se izrazi kolektivni doživljaj nezadovoljstva. U našoj je javnosti u posljednje vrijeme prošireno uvjerenje da zajednica treba na nepovoljno stanje reagirati traženjem strukturnih društvenih promjena koje se ne mogu ni osmisliti ni ostvariti bez prijevremenih izbora odnosno vraćanja političke volje građanima.

Prosvjednici u Zagrebu i drugdje zapravo su izražavali potrebu za političkim sudjelovanjem koju prije očito nisu mogli valjano zadovoljiti posredstvom političkih institucija, odnosno uključujući se u djelovanje stranaka ili na sličan način. Johnston, Larana i Gusfield (1994:9), američko-španjolski trojac sociologa, ustanovili su kako je širenje skupina novih društvenih pokreta vezano za krizu povjerenja u konvencionalne kanale participacije u zapadnim demokracijama: "To se posebno odnosi na tradicionalne masovne stranke spram kojih novi društveni pokreti nastoje imati što veću autonomnost – čak i prezir. Ta je kriza motivacijski čimbenik za kolektivnu akciju u potrazi za alternativnim oblicima sudjelovanja i donošenja odluka vezanih za pitanja od kolektivnog interesa".

Da stajalište kako hitno treba raspisati izbore nije bilo prisutno samo kod prosvjednika nego i u velikom dijelu javnosti, pokazali su rezultati istraživanja javnog mnijenja. U ispitivanju što ga je Ipsos Puls proveo 11. ožujka 2011. na uzorku od 645 građana 57 posto anketiranih je odgovorilo da bi se izbori za Sabor trebali održati što prije, bez obzira na tijek pregovora o ulasku u EU, a 33 posto mislilo je da izbore treba održati nakon završetka pregovora i održavanja referenduma.

Kakva je priroda uličnih prosvjeda?

Riječ je o prosvjednom gibanju koje ima neka obilježja društvenog pokreta. Prosvjede su neki analitičari označili kao pokret, kao što je učinio Slavoj Žižek (*Globus*, 1. travnja 2011). Slovenski filozof uočava neke nedostatke tog "pokreta", ocjenjujući da je "heterogen i neizvjestan". No ističe i njegove potencijale: ako prosvjedi dovedu do rušenja postojeće vlasti i pobjede SDP-a na izborima – koji, prema njegovu mišljenju, nije isti kao HDZ, ali ni mnogo drukčiji od vladajuće stranke, posebno u ekonomskim pitanjima – taj će pokret "biti percipiran kao onaj agent koji ruši i postavlja vlade", što je samo po sebi mnogo, jer to znači "da uvijek možete vršiti neki pritisak i onda se tu svašta može uraditi". Nastojeći odgovoriti na pitanje je li se u protuvladinim prosvjedima konstituirao društveni pokret, nužno je poći od relevantnih teorija koje određuju taj pojam. Različitim konceptima društvenoga pokreta zajedničko je to što ga označuju kao javnu, dobrovoljnu i pretežno spontanu kolektivnu akciju koja nastaje zbog nezadovoljenih potreba većeg broja ljudi, u kojoj se sukobljuju različiti interesi i različite društvene vrijednosti, te koja nastoji potaknuti rješavanje važnih pitanja i, sukladno tome, stremi političkim i društvenim promjenama. Alain Touraine (1987:63) ističe kako su takvi pokreti definirani društvenim konfliktom i jasno određenim protivnicima, te da njihovi "akteri često doživljavaju svoje radnje, prvenstveno, kao raskid s prevladavajućim kulturnim vrijednostima ili institucionalnim pravilima".

Recentni prosvjedi u Hrvatskoj, osobito u Zagrebu, po nekim su svojim obilježjima nalik na društvene pokrete, i to ponajprije nove društvene pokrete, premda njihova osnovna tematika, koja se zapravo odnosila na zahtjev za novom raspodjelom političke moći kao ključnim uvjetom društvenih promjena, uglavnom nije sukladna "klasičnoj" agendi tih pokreta. Ta je agenda određena zahtjevima vezanima za mir, zaštitu okoliša, seksualne orijentacije i slična pitanja, te je uglavnom vezana za izražavanje i promicanje posebnih identiteta. S obzirom na to,

Istodobni višak kolektivnog htijenja i nedostatak izraženih idejnih i organizacijskih kompetencija bili su uvjetovani političkom i svjetonazorskom raznorodnošću prosvjednika

u novim društvenim pokretima djelomice se izražava važan recentni pomak "od politike interesa k politici identiteta" (Vrcan, 2006:161). Tri su osnovna obilježja prema kojima su ulični prosvjedi bili bliski novim društvenim pokretima.

Prvo je obilježje politički voluntarizam odnosno proizvoljno političko djelovanje koje se pretežno zasniva na htijenju. Retorika na prosvjednim skupovima nije bila valjano sadržajno artikulirana i nije uspjela jasno profilirati konkretne političke zahtjeve, osim zahtjeva da se žurno raspišu novi izbori. U letku "Poruka Facebook prosvjednika", što ga je potpisao izvjesni Krunoslav Funtak, a koji su mlade aktivistice dijelile 19. ožujka u Zagrebu, pisalo je: "Tražimo političku odgovornost, pravednu državu i dostojanstvo za svakog građanina ove zemlje. Preduvjet tome su odstupanje aktualne vlade i prijevremeni izbori. I to je naš jedini zahtjev". Pokazalo se pak u nekoliko navrata, primjerice pri obilježavanju Dana žena ili u kolektivnom izražavanju solidarnosti sa žrtvama razornog potresa u Japanu, da prosvjednici imaju ili bi mogli imati i druge osnove povezivanja. "Visoko" postavljen cilj – ostavka Vlade i novi izbori – znatno se više pokušavao postići htijenjem aktivista nego njihovim kompetencijama za političku borbu. Nedostatak političke upućenosti kod mnogih se prosvjednika izražavao u izrazito pojednostavnjenim zamjerkama državnoj vlasti te drugim političkim i gospodarskim akterima. Filozofkinja Nadežda Čaćinović (2009) ustvrdila je kako "za prosvjed treba hrabrosti, za kritiku znanja": u prosvjedima koji su se zbili početkom 2011. u Hrvatskoj izraženo je mnogo odvažnosti, ali malo teorijske i političke upućenosti.

Istodobni višak kolektivnog htijenja i nedostatak izraženih idejnih i organizacijskih kompetencija bili su uvjetovani političkom i svjetonazorskom raznorodnošću prosvjednika, što je drugo obilježje srodnosti s novim društvenim pokretima. Njemački sociolog i politolog Dirk Gerdes ustvrdio je da je voluntarizam tih pokreta "logičan ekvivalent tijesne povratne sprege ciljnih postavki, koje prelaze granice pojedinačnih skupina, s heterogenom individualnom motivacijskom osnovom aktera u onim

pokretima koji se sastoje od raznovrsno umreženih pojedinačnih skupina" (u: Nohlen, 2001:34).

Na demonstracijama u metropoli sudjelovale su i desničarske i ljevičarske organizacije i skupine. S jedne su strane ističani veliki križevi, barjaci s raspelom i porukom "Križni put našeg gospodina Isusa Krista" te pojedine stare i ideološki opterećene hrvatske zastave bez grbova povijesnih regija i s prvim bijelim kvadratom u "šahovnici". Drugi su prosvjednici koristili transparente s porukama poput "Poduzeća radnicima. Poništavanje pretvorbe i privatizacije" i "Jednakost, zaposlenost, samoupravljanje", plakate s likom Che Guevare, bedževe s crvenim petokrakama i slične ljevičarske insignije. Izrazite političke i svjetonazorske razlike među prosvjednicima povremeno su ometale tijek prosvjeda što se izražavalo i u prepirkama aktivista o ruti kretanja povorke.

Riječju, prosvjedi su bili privremeni savez ideološki i svjetonazorski vrlo različitih organizacija, skupina i pojedinaca. Ideološki raspon kretao se od anarhizma i komunizma preko libertarijanizma do radikalnih desnih i klerikalističkih usmjerenja. Politička osnova saveza bila je više negativna nego pozitivna, a izrazila se u zajedničkom nezadovoljstvu državnom vlašću (poruke "Dolje Vlada", "HDZ lopovi" i slične), pa i drugim akterima te zajedničkom prosvjedovanju na javnim lokacijama (osobito se često skandiralo: "Svi na ulice"), a ne u usuglašenom prihvaćanju vrijednosti i izražavanju zajedničkog programa. Claus Offe opisuje "vanjski način akcije" u novim društvenim pokretima kao taktiku demonstracija i drugih oblika akcije koji koriste fizičku prisutnost velikog broja ljudi i imaju cilj mobilizirati pažnju javnosti uglavnom legalnim, premda nekonvencionalnim sredstvima (1987:134). I neke druge njegove opservacije vezane za nove društvene pokrete iz sedamdesetih i osamdesetih godina 20. stoljeća u zemljama Zapada mogu se primijeniti na ulične prosvjeda u Hrvatskoj: "Protestna taktika i protestni zahtjevi ukazuju na to da (stvarno i potencijalno) okupljena skupina sudionika vidi sebe kao jedan *ad hoc* i, često samo zbog

Prosvjedi su bili privremeni savez ideološki i svjetonazorski vrlo različitih organizacija, skupina i pojedinaca. Ideološki raspon kretao se od anarhizma i komunizma preko libertarijanizma do radikalnih desnih i klerikalističkih usmjerenja

jednog problema, stvoreni savez za veto (a ne kao organizacijski ili čak ideološki integriranu grupu). Time je otvoreno dovoljno prostora za široku raznorodnost legitimacija i uvjerenja među sudionicima protesta" (134).

Specifični načini kolektivne akcije treće je obilježje po kojemu su prosvjedi bili nalik na nove društvene pokrete. U zagrebačkim i drugim demonstracijama bile su izražene izravnost u

komuniciranju te neformalnost i spontanost u međusobnim odnosima prosvjednika. U Zagrebu su prosvjednici napuštali trgove na kojima je prosvjed određenog dana bio prijavljen te su se kolektivno gibalili po ulicama gradova – na što policija, vjerojatno kako ne bi dala povod za nasilje, nije reagirala – i tako prosvjedovali na različitim punktovima koje su simbolično i stvarno povezivali s političkom i drugom moći.

Ulične prosvjede u Hrvatskoj označavam kao prosvjedno gibanje s elementima novoga društvenoga pokreta

Unatoč tim i nekim drugim podudarnostima, ulični prosvjedi nisu se konstituirali kao (novi) društveni pokret: nisu iznjedrili prepoznatljivo i racionalno vodstvo, nije se profilirala učinkovita organizacijska forma prosvjeda i nije se iskristaliziralo prepoznatljivo idejno usmjerenje. Nadalje, svoje nezadovoljstvo političkim i društvenim stanjem prosvjednici su uglavnom izražavali na rudimentarne i kaotične načine. Argumenti vezani za osnovni zahtjev prosvjeda, a to je inzistiranje na hitnom raspisivanju novih parlamentarnih izbora, slabo su osmišljeni i nejasno prezentirani javnosti. Prosvjedi su mnogo više izražavali "politiku interesa" nego "politiku identiteta". Komunikacija prosvjednika s političkim i drugim akterima te javnošću bila je vrlo nespretna. Pokazalo se, naposljetku, da prosvjedi nisu bili postojani.

Stoga ulične prosvjede u Hrvatskoj označavam kao prosvjedno gibanje s elementima novoga društvenoga pokreta. Imali su neka obilježja "klasičnih" političkih demonstracija i pripadajućih pokreta u svijetu kojima se reagira na krizu političkih institucija i glavnim političkim akterima upućuju se odgovarajući zahtjevi. Uz to, imali su i neka obilježja novih društvenih pokreta koja su bila izraženija u elementima postmoderne forme nego sadržajno.

Što su razlozi opadanja uličnih prosvjeda?

Krajem ožujka 2011. znatno je opao broj prosvjednika, pa je u prosvjedima 30. ožujka u Zagrebu, prema procjenama medija, sudjelovalo oko 500 građana, a 6. travnja samo stotinjak. To je izrazito malo u odnosu prema 20.000 do 30.000 ljudi koji su u Zagrebu bili na makar jednome od dotadašnjih 15 prosvjeda. Na pitanje zašto je došlo do takva smanjenja broja prosvjednika, a potom i do gašenja prosvjeda nema jednoznačna odgovora. Različiti su razlozi smanjenja interesa socijalno nezadovoljnih građana za sudjelovanje u prosvjedima.

Važan uzrok opadanja broja sudionika i okončanja demonstracija bila je njihova loša organiziranost i vođenje. Primjerice, unatoč velikoj motiviranosti prosvjednika nisu prikupljena sredstva za iznajmljivanje pozornice i razglaša. Nije znatnije izmijenjen format prosvjeda koji je isprva bio atraktivan, ali je ubrzo izgubio privlačnost za širu javnost, pa i za mnoge koji su u njima jednom ili nekoliko puta sudjelovali.

broj 6 - lipanj 2011.

Očite ideološke i svjetonazorske razlike među prosvjednicima te njihovim skupinama i organizacijama bile su jedna od najvećih prepreka za doseganje "kritične mase" koja bi mogla nagnati državnu vlast da raspiše izbore. Najveći broj okupljenih na prosvjedima u Zagrebu bio je desetak puta manji od mnoštva koje je 1996. na Trgu bana Josipa Jelačića uspješno spriječilo manipulativnu privatizaciju tada vrlo popularnog Radija 101.

Na nedostatan broj sudionika na vrhuncu prosvjeda i posebno na smanjivanje tog broja vjerojatno je utjecalo i ubrzano radikaliziranje poruka koje su isticane. Razmirice među prosvjednicima posebno su izazvale poruke kojima se zagovara izravna demokracija ("Ne trebaju nam lideri da bismo odlučivali! Direktna demokracija").⁴ Unatoč nezadovoljstvu djelovanjem političkih aktera i institucija, mnogi građani smatraju da se društvene promjene mogu i trebaju dogoditi korištenjem instrumenata predstavničke demokracije. Slikovito rečeno, dok su jedni prosvjednici izražavali kako, unatoč svome političkom nezadovoljstvu, prihvaćaju poznatu misao Winstona Churchilla da je demokracija najgori oblik vladavine, osim svih drugih koji su dosad isprobani, drugi su zagovarali inauguriranje izravne demokracije. Pritom su i jedni i drugi, kao i ostali prosvjednici, zapravo zagovarali participativnu političku kulturu koja kod nas još nije dostatno razvijena. Protekli su prosvjedi zacijelo pridonijeli njezinu razvoju.

Nadalje, u javnosti, pa i među dijelom prosvjednika u Zagre-

Brojni ulični i drugi prosvjedi u zimu i proljeće 2011. nisu doveli do stvaranja "kritične mase" nužne za ozbiljno potresanje državne vlasti i raspisivanje prijevremenih parlamentarnih izbora

bu, bila je prisutna potreba za stjecanjem uvida u "lice prosvjeda" odnosno istaknute pojedince koji bi bili široko prihvaćeni ako ne kao vođe, onda makar kao glasnogovornici protuvladinih demonstracija. Ta potreba – koja je, s obzirom na značajke suvremene medijske kulture, očekivana – uglavnom nije bila zadovoljena: Ivan Pernar, Dean Golubić, Mate Kapović i neki drugi istaknuti aktivisti nisu se uspjeli nametnuti kao vođe ili glasnogovornici prosvjeda, možda neki od njih nisu to ni željeli postati, a vjerojatno je najbliže istini da to u prosvjedima s elementima novoga društvenog pokreta nisu ni mogli ostvariti.⁵ Stoga komuniciranje prosvjednika s javnošću nije bilo personalizirano, što je utjecalo na nedostatak komunikativnosti, a time i učinkovitosti prosvjeda. Tog su nedostatka bili svjesni i neki "obični" prosvjednici, na što upućuje i poruka s jednog transparenta: "Intelektualci, artikulirajte nas".

Ništa manje važan, a možda i važniji od nekih iznesenih razloga, bio je utjecaj logičke suprotnosti između zahtjeva prosvjednika za hitnim raspisivanjem novih izbora i svijesti mnogih od njih kako nijedna velika stranka ne zaslužuje njihovu pot-

poru, odnosno da "nema razlike između oporbe i vladajućih". Javnost se stoga često pitala zašto se prosvjednici zauzimaju za nove izbore ako misle da na njima neće imati za koga glasovati ili uopće ne žele glasovati. Dio prvotnih prosvjednika, premda uglavnom nezadovoljni SDP-om i drugim oporbenim strankama, a sudeći prema kontaktima istraživača s njima, najvjerojatnije su spremni izabrati "manje zlo".

Uz sve to, valja istaknuti i učinak zamorenosti mnogih građana, posebno onih starije dobi, zbog napornog oblika prosvjedovanja: svaki drugi dan u Zagrebu se hodalo u prosjeku desetak kilometara. Naposljetku, treba uzeti u obzir i okolnost da osnovni zahtjev prosvjeda, unatoč naporima velikog broja ljudi, nije ostvaren: nije određen datum izbora, koji će se vjerojatno održati na jesen 2011. Ipak, vladajući su političari suočeni sa snažnim kombiniranim pritiskom "ulice" i oporbe, koji je osnažio svijest javnosti kako bi referendum za ulazak Hrvatske u EU prije izbora mogao izraziti prevladavajuće protuvladino raspoloženje. Zbog toga je vlast ipak pristala da se izbori održe prije referenduma.

Zaključno, brojni ulični i drugi prosvjedi u zimu i proljeće 2011. nisu doveli do stvaranja "kritične mase" nužne za ozbiljno potresanje državne vlasti i raspisivanje prijevremenih parlamentarnih izbora. No, za razliku od nekih analitičara koji smatraju da takve demonstracije nemaju stvarno političko značenje (Butković, 2011), ocjenjujem kako su one zasigurno intervenirale u političku konstelaciju i dinamiku, a time i na ishod sljedećih izbora koji će najvjerojatnije biti nepovoljan za HDZ i njegove partnere. Na prosvjedima izražena kritika institucija, premda nemušto artikulirana, vjerojatno je afirmirala izbore kao glavnu političku instituciju: javnost je u ovoj izbornoj godini postala zainteresiranija za politička zbivanja, pa i za sudjelovanje u njima, nego što je to bila prije. U veljači i ožujku 2001. u Hrvatskoj "ulica" nije ni naprečac srušila državnu vlast niti utjecala na ranije održavanje izbora, ali je u sinergiji s drugim čimbenicima pridonijela povećanju izvjesnosti smjene vladajuće garniture na redovnim izborima. Uz to, prosvjedi su utjecali na povećavanje svijesti mnogih građana o istrošenosti stare i potrebi za novom političkom paradigme. No to je tema koja zavređuje posebno razmatranje.

Bilješke

- 1 Tekst je izmijenjena i proširena verzija uvodnog izlaganja od 8. travnja 2011. na panel raspravi "Politički prosvjedi i virtualne mreže: Hrvatska 2011." u sklopu Nacionalnoga kongresa Hrvatskoga sociološkog društva.
- 2 Analiza obuhvaća i završne prosvjede na početku travnja. No kako se prvih dana tog mjeseca nisu zbile posebne promje-

ne, jer je već krajem ožujka broj prosvjednika posve opao, govorim o prosvjedima u veljači i ožujku 2011.

- 3 Podatak preuzet sa stranice www.sudacka-mreza.hr/document.aspx.
- 4 Opredjeljenje nemalog dijela prosvjednika za izravnu demokraciju pokušao je izraziti Mate Kapović, lingvist i aktivist, u intervjuu *Novom listu* 12. ožujka 2011. Ocijenio je kako "čekati poštene političare nije rješenje", te da "treba raditi na tome da obični ljudi više izravno utječu na politiku, djelovati na razvijanju neposredne direktne demokracije, na primjer putem referenduma".
- 5 Claus Offe (1987:134) uočava kako se novi društveni pokreti ne oslanjaju na tradicionalne oblike političke organizacije zasnovane na vertikalnoj i horizontalnoj diferencijaciji, nego na stanovitu "dediferencijaciju", to jest "na sjedinjavanje javnih i privatnih uloga, instrumentalnog i ekspresivnog ponašanja, zajednice i organizacije, a među njima je naročito slaba, u najboljem slučaju prolazna, granica između uloge 'članova' i formalnih 'vođa'".

Literatura

- Butković, D. (2011). Ultralijeva je ideologija na kraju otjerala većinu građana. *Jutarnji list*, 4. travnja 2011.
- Camus, A. (1971). *Pobunjeni čovjek*. Zagreb: Zora.
- Čačinović, N. (2009). Slijede nam burna vremena. *Slobodna Dalmacija*, 18. ožujka 2011.
- Elliott, M. (2011). Learn to Love The Revolution. *Time*, 7. ožujka 2011.
- Johnston, H., Larana, E., Gusfield, J. R. (1994). Identities, Griviences, and New Social Movements. U: Larana, E., Johnston, H., Gusfield, J. R.
- Kasapović, M. (2011). Rasprodaja trule vlasti. *Večernji list*, 5. ožujka 2011.
- Larana, E., Johnston, H., Gusfield, J. R. (ur.) (1994). *New Social Movements. From Ideology to Identity*. Philadelphia: Temple University Press.
- Nohlen, D. (ur.). *Politološki rječnik. Država i politika*. Panliber: Osijek, Zagreb, Split.
- Offe, C. (1987). Novi društveni pokreti – izazov granicama institucionalne politike. U: Pavlović, V. (ur.) (1987). *Obnova utopijskih energija*. Beograd: CIDID.
- Touraine, A. (1987). Uvod u proučavanje društvenih pokreta. U: Pavlović, V.
- Vrcan, S. (2006). *Nacija, nacionalizam, moderna država*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Županov, J. (1995). *Poslije potopa*. Zagreb: Globus. ■